

L'ANTIGUITAT DE LES ESGLÉSIES DE LA VALL DE LORD

Jaume Adam i Vidal. Associació Cultural Vall de Lord

INTRODUCCIÓ

L'antigor d'una església, d'una obra d'art, d'unes restes arqueològiques, etc. és un tema que sempre desperta curiositat. Poques vegades però, veiem posar en relació entre sí l'antiguitat d'un conjunt d'esglésies ubicades a un sector geogràfic amb identitat pròpia per tal de comprovar si se'n pot treure alguna conclusió referida al mateix. Es tracta de fixar-nos més en el conjunt que en el detall.

En aquest sentit, de voler posar en pràctica tal idea, primerament hauríem de definir el territori al que ens volem referir. En el nostre cas serà el que en algun moment històric s'ha batejat com la Vall de Lord Sobirana, la traducció moderna de la qual coincideix aproximadament amb el terme conjunt dels municipis de la Coma, Sant Llorenç i Guixers, sector que queda configurat per les conques altes dels rius Cardener i de Valls. Centrats en aquesta zona geogràfica, seguidament definirem el grup d'esglésies i el criteri per datar-les. El grup d'esglésies quedarà format per les de fesomia romànica i per les que, sense tenir-la actualment, se les hi suposa un origen romànic o anterior. Pel que fa el criteri per datar-les, serà l'any en que per primera vegada surten documentades. Amb tot això finalment podrem ordenar-les, i veure si d'aquesta classificació se'n pot treure alguna idea.

EL GRUP D'ESGLÉSIES A ORDENAR

Aquest territori de la muntanya del Solsonès es caracteritza per l'abundor de d'esglésies i capelles disseminades arreu. Al inventari Gavin n'hi figuren trenta dues en total, de les que vint-i-una surten descrites al volum XIII de Catalunya Romànica, dedicat al Solsonès, perquè tenen fesomia o bé origen romànic com a mínim. El nostre grup de temples a ordenar per antiguitat, el conformarem prenent aquestes vint-i-una esglésies, a les que hi afegirem la de la Verge de Lord que no hi figura per haver perdut absolutament tot

rastre romànic, i la de Santa Coloma no localitzada però documentada en època alt-medieval a les rodalies de Sant Llorenç.

També inclourem l'església de les Cases de Posada (Navès) a l'entrada natural de la Vall de Lord Sobirana, i tres més pertanyents al municipi de Castellar del Riu, però ubicades molt a prop del termenat amb Guixers: Sant Iscle de Llinars, Santa Coloma de Llinars i Sant Salvador de Puigverd. Amb tot plegat, el nostre grup queda format per 27 esglésies d'origen romànic o anterior.

ELS DOCUMENTS

Si bé aparentment els documents més antics que es podrien emprar a l'hora de concretar la datació de les esglésies de l'antic bisbat d'Urgell, són l'acta de consagració de catedral d'Urgell i el seu capbreu (datats entre 819 i 839), actualment hi ha consens entre els especialistes en considerar que aquestes dates foren interessadament falsejades, de manera que, pel que sembla, aquest document i la seva informació s'ha d'avançar fins a finals del segle X o començaments del XI.

Considerat això, amb anterioritat a aquest moment existeixen altres informacions documentades de les que ens podríem valdre pel nostre propòsit. La primera és una llista de parròquies de la Vall de Lord datada el 947, però amb informacions referides a la segona meitat del segle IX, realitzada pel bisbe d'Urgell per tal d'oportunar-se a usurpacions comtals.

Uns altres documents útils són les actes de consagració de S. Sadurní de la Pedra i la d'una parròquia veïna avui desapareguda: Sant Climent de Campelles (Odèn). Altres documents anteriors al segle XIII reunits en el diplomatarí del monestir de Sant Llorenç de Morunys (compilat al 1981 pel Dr. Manuel Riu) aporten també informació indirecta sobre esglésies i capelles. No ens hem d'oblidar finalment de l'acta de consagració de 1040 del monestir de Tavèrnoles, el qual disposava de nombroses possessions en el territori que considerem.

CLASIFICACIÓ DE LES ESGLÉSIES PER ANTIGUITAT DOCUMENTADA

De la informació continguda en els esmentats documents, en podem treure la següent llista, ordenada segons l'any en que l'església surt documentada per primera vegada.

- 857 S. Sadurní de la Pedra.
- 872-878 S. Climent de Castelltort ; Sant Esteve de Sisquer
- 899 S. Llorenç de Morunys (en el lloc anomenat Novezano). Es tracta de l'església antecessora de l'actual temple romànic construït entre 1025 i 1050.
- 989 Sta. Maria de Lord.
- 992 Sta. Coloma (documentada a les rodalies de Sant Llorenç, però no localitzada).
- 997 Sta. Eulàlia de les Cases de Posada.
- 1000 aprox S. Julià d'Argelaguer; S. Iscle de Llinars; S. Pere de Montcalb; S. Martí de la Corriu.
- 1040 S. Quirze de la Coma; Sta. Creu dels Ollers; S. Serni del Grau; S. Lleir de Casabella; Sta. Maria de Valls; Sta. Coloma Llinars.
- 1050 aprox S. Andreu del Mosoll.
- 1084-1088 Sta. Magdalena (S. Esteve) de Tragines; S. Martí de Guixers.

De la resta d'esglésies fins a arribar a les 27, (S. Cristòfol dels Pasqüets, la Vilella, S. Miquel de la Corriu, el Colell, S. Feliu de Guixers, Puig Aguilar i S. Salvador de Puigverd) no hi ha, que sapiguem, documentació anterior al segle XIII. Han de ser, per tant, posteriors, amb l'excepció de sant Feliu de Guixers, de la qual existeixen altres evidències per considerar-la d'època alt-medieval.

ALGUNES CONCLUSIONS

- Sant Sadurní de la Pedra és l'església documentada més antiga de la Vall de Lord Sobirana.

- Un 40% -quasi la meitat de les esglésies de traça o d'origen romànic existents a la Vall de Lord Sobirana- són anteriors a l'any 1000. D'aquestes primerenques i precàries edificacions no en queden restes materials, si bé la major part de temples subsisteixen en el mateix lloc, molt reformats.
- Al costat de les tres parròquies més velles (La Pedra, Castelltort i Sisquer) hi havia ubicat un castell, els quals vistos en conjunt, apareixen situats en punts amb un clar sentit estratègic: el de la Pedra a un dels extrems de la vall, el de Castelltort al centre, i el de Sisquer a l'altre extrem. És a dir, el sistema dels tres castells, amb l'ajut d'alguna torra com la de la Vilella, controlava, des de finals del segle IX, la totalitat de la vall en el sentit transversal oest – est, així com els seus accessos.
- Aquesta situació planificada no pot sinó correspondre a l'acció organitzativa (i no tant repobladora, perquè l'existència coetània de les tres velles parròquies pressuposa una població ja establerta) de Guifre el Pilós, a finals del segle IX.
- Abans de l'any 1000, el punt preeminent de la vall sembla correspondre no tant a Sant Llorenç, sinó a Castelltort, un lloc central amb castell, parròquia, i per tant amb alguna població fixada al seu entorn. En canvi, el sector de Sant Llorenç estava llavors ocupat pels camps i vinyes d'una antiga vila, potser baix-romana, anomenada Novezano, que rodejaven l'esglésiola preromànica dedicada a Sant Llorenç, la mateixa que pocs anys més tard derivaria cap el priorat benedictí depenent de l'abadia de Tavèrnoles.
- L'existència dels camps i vinyes que rodejaven el monestir, desplaçava els veïnats estables cap els seus voltants, i així veiem la aparició documentada el 1040 de les esglésies de S. Serni del Grau, Sta. Creu dels Ollers, S. Lleir de Casabella i la no localitzada de Sta. Coloma, rodejant el primitiu territori monacal, avui ocupat per la trama urbana de Sant Llorenç de Morunys.
- Com és lògic, les esglésies sufragànies tenen una aparició més tardana, lligada al sorgiment de nuclis de tres o quatre masos allunyats de la parròquia central més antiga. És el cas de l'Argelaguer en relació a la Pedra, o bé de Llinars i Montcalb en relació a Sisquer,

o potser de Sant Andreu del Mosoll en relació a Sant Quirze de la Coma, o finalment de Sant Martí de Guixers en relació a Castelltort.

- Les esglésies no documentades, les que podrien ser posteriors al segle XII, són totes elles -amb l'excepció del Puig Aguilar- vinculades a masos. Lògicament primer sorgiren les parròquies i sufragànies comunals i més tard, les esglesioles d'utilització particular.
- Per últim un apunt en relació a Santa Maria de Lord, l'actual Santuari. La seva primera data documentada és de 989, però no ens estranyaria que fos un dels punts de culte més antics de la zona, sinó el que més. Havia de ser un punt significatiu perquè donà el nom a tot el territori, de manera que el topònim Lord el trobem arrelat ja al segle X i utilitzat amb normalitat i freqüència en els documents més antics. Però essent significatiu, el pla de dalt la mola de Lord era un lloc solitari i improductiu, despoblat per pagesos ... però ideal per eremites que bé des de ben antic podien haver ocupat les nombroses balmes existents als cingles laterals de la mola. ¿Foren aquests eremites els continuadors d'un primitiu culte -potser d'origen precristià- la influència del qual acabà per estendre's i per donar identitat al territori comarcal sota la seva ascendència ?